

i.ü.f.d., dos. Aqil Eyvazov
UNEC

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ ARASINDA TİCARƏT SAHƏSİNDƏ ƏMƏKDAŞLIQ: **MÖVCUD VƏZİYYƏT, PROBLEMLƏR, İMKANLAR VƏ PERSPEKTİVLƏR**

Ötən əsrin sonlarında baş verən geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində dünyanın siyasi xəritəsində yeni müstəqil Türk dövlətlərinin yaranması və qloballaşan dünyanın çağırışları ilə üzləşməsi türkdilli xalqların daha çox birlikdə hərəkət etməsi zərurətinin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Türk Dövlətlərin başçıların zirvə görüşlərinin keçirilməsi, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatının (TÜRKSOY), Türk Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının (Türk Şurası) yaradılması, Türk Dövlətləri Parlament Assambleyasının (TÜRKPA) təsis edilməsi, Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyət və Miras Fondu və Türk Biznes Şurası kimi bənzər və ya bağlı təşkilatların qurulması məhz bu zərurətdən irəli gəlmişdir.

4,8 milyon kvadratkilometr əraziyə, 170 milyon nəfərdən çox əhaliyə, 1,4 trilyon ABŞ dolları ÜDM-ə və 855 milyard ABŞ dollarından çox ticarət dövriyyəsinə malik türk dövlətləri bu gün Avrasiyada geoiqtisadi cəhətdən lokomotiv roluna sahib ola biləcək potensialdadır

Təbii ehtiyatlarla zəngin, əlverişli coğrafi mövqeləri və müxtəlif iqtisadiyyatlara malik bir bölgə olaraq Türk dövlətlərinin iqtisadi əməkdaşlıq baxımından bir-birinə və dünyaya təklif edəcəyi çox şey var. Lakin bununla belə indiyədək Türk dövlətləri arasında yaxın qonşu olan bəzi ölkələr istisna olmaqla, ticarət əlaqələri və dövriyyəsi mövcud potensiala uyğun deyildir. Türk dövlətləri arasında ticarət əməkdaşlığının hazırkı vəziyyəti tərəqqi və çağırışların qarışığı kimi səciyyələndirilə bilər. Bir tərəfdən, son illərdə bu ölkələr arasında daha sıx iqtisadi əlaqələrə marağın artdığını göstərən bir sıra müsbət irəliləyişlər var. Digər tərəfdən, həqiqi iqtisadi inteqrasiyaya nail olmağı çətinləşdirən bir sıra maneələr hələ də mövcuddur.

Bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatı (əvvəl Şura) üzv dövlətlərin ortaq bazarını yaratmaq, ticarəti və investisiyaları təşviq etmək, infrastrukturun inkişafını

dəstəkləməklə daha sıx iqtisadi əlaqələr yaratmağa çalışır. Məsələn, Təşkilat nəqliyyat, enerji və turizm kimi sahələrə yönəlmiş işçi qrupları yaradıb, həmçinin B2B əlaqələrini asanlaşdırmaq və investisiya imkanlarını təşviq etmək üçün bir neçə iqtisadi forum və konfrans keçirmişdir. Bu Təşkilat ilə yanaşı, bəzi türk dövlətləri də bir-biri ilə ikitərəfli ticarət müqavilələri bağlayıblar. Bu müsbət irəliləyişlərə baxmayaraq, Türk dövlətləri arasında daha sıx iqtisadi integrasiyaya nail olmağı çətinləşdirən bir sıra problemlər hələ də mövcuddur. Əsas problemlərdən biri bu ölkələrin müxtəlif iqtisadi sistemlərə və inkişaf səviyyələrinə malik olmasıdır. Məsələn, Türkiyənin Mərkəzi Asiyadakı bəzi qonşularından daha çox inkişaf etmiş və şaxələndirilmiş iqtisadiyyatı var ki, bu da bəzən ümumi maraq dairələrinin tapılmasını və qarşılıqlı faydalı ticarət əlaqələrinin qurulmasını çətinləşdirə bilər. Digər bir problem, bu ölkələrin bəzilərinin coğrafi cəhətdən bir-birindən təcrid olunmasıdır ki, bu da mal və xidmətlərin sərhədlərdən daşınmasını çətinləşdirir və daşınma xərclərini artırır. Nəqliyyat infrastrukturunun da mükəmməl olmaması problemlər yaradır.

Bütövlükdə, son illərdə müəyyən müsbət irəliləyişlər olsa da, Türk dövlətləri arasında ticarət sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün hələ çox iş görülməlidir. Hal-hazırda mövcud olan çağırışları və maneələri həll etməklə bu ölkələrin bütün vətəndaşları üçün daha güclü, daha integrasiya olunmuş və daha fəravan region yaratmaq imkanları genişdir.

Hazırda 4,8 milyon kvadratkilometr əraziyə, 170 milyon nəfərdən çox əhaliyə, 1,4 trilyon ABŞ dolları ÜDM-ə və 855 milyard ABŞ dollarından çox ticarət dövriyyəsinə malik türk dövlətləri bu gün Avrasiyada geoiqtisadi cəhətdən lokomotiv roluna sahib ola biləcək potensialdadır.

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATI HÖKUMƏTLƏRİ ARASINDA DAŞINAN MALLAR VƏ NƏQLİYYAT VASİTƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMATLAR ELEKTRON ŞƏKİLDƏ MÜBADİLƏ EDİLƏCƏK

Bu ilin aprel ayında Türk Dövlətləri Təşkilatı hökumətlərinin gömrük orqanları arasında malların və nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti haqqında məlumat mübadiləsini asanlaşdırmaq məqsədilə “Türk Dövlətləri Təşkilatı hökumətləri arasında sadələşdirilmiş gömrük dəhlizinin yaradılması haqqında” və “Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv dövlətlərin hökumətləri arasında beynəlxalq kombinə edilmiş yük daşımaları haqqında” sənədlər təsdiq olunub. Bu, türk dövlətləri arasında ticarət əlaqələrinin inkişafı istiqamətində daha bir önəmli addım hesab olunur və bu addım sayəsində Türk Dövlətləri Təşkilatı hökumətləri arasında daşınan mallar və nəqliyyat vasitələri haqqında məlumatlar elektron şəkildə mübadilə ediləcəkdir.

Gömrük dəhlizinin reallaşdırılması Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu olan Orta Dəhlizin də praktiki əhəmiyyətini artırır. Regionda baş verən yeni geosiyasi və geoiqtisadi reallıqlar çərçivəsində 2020/2021-ci illərdə Orta Dəhliz üzrə yük daşımaları 350 min tondan 530 min tona qədər artıb. Gömrük dəhlizinin yaradılması isə Türk Dövlətləri Təşkilatı ölkələri arasında sürətli yük daşımalarına, o cümlədən yük daşımalarının həcmində nəzərəcarpacaq dərəcədə artıma gətirib çıxaracaq. TDT ölkələri arasında yük daşımaları prosedurlarının asanlaşdırılması ilə yanaşı, Orta Dəhliz boyunca əməkdaşlığın inkişafına, nəqliyyat, sərhəd və gömrük prosedurlarının rəqəmsallaşdırılmasına səbəb olacaq. Bu da öz növbəsində TDT ölkələri arasında, həmçinin marşrut boyunca tranzit potensialının artmasına və bu prosesdə iştirak edəcək ölkələrin regional və beynəlxalq nəqliyyat sistemlərinə integrasiya etməsinə töhfə verəcəkdir.

Azərbaycanın bu proseslərdə aktiv şəkildə iştirak etməsini yalnız qəbul edilən qanun layihələri ilə deyil, Zəngəzur Dəhlizi boyunca sürətlə aparılan işlərlə də müşahidə etmək mümkündür. Çünki Zəngəzur Dəhlizi də Orta Dəhliz üzrə Cənubi Qafqazdan keçən marşrutun diversifikasiyasına və türk dövlətlərinin coğrafi baxımdan bağlantısına xidmət edir.